

Олена ГРИЩЕНКО  
*аспірант,  
Київський державний інститут  
декоративного-прикладного мистецтва  
та дизайну ім. М.Бойчука*

## **УКРАЇНСЬКА ВИТИНАНКА КІН. XX – ПОЧ. XXI СТ.: ТЕМА, ІСТОРІОГРАФІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Витинанка є відносно молодим видом декоративного мистецтва. Перші відомості про народну витинанку, як частину хатнього декору з'являються наприкінці XIX століття. Це були, переважно, статті в періодиці щодо проведення етнографічних виставок у Галичині.

Шлях розвитку української витинанки докладно описано в книзі Михайла Станкевича «Українські витинанки», поки що єдиному ґрунтовному виданні на цю тему. Щодо трансформації витинанки 1960-х – поч. 1980-х рр. автор зазначає: «У 60-х роках намітилися три нові напрями розвитку мистецтва витинанки. Перший пов'язаний з народними майстрами, що працюють у традиційних осередках витинання; другий — це діяльність самодіяльних художників і третій — це творчість професійних художників у цій галузі» [14,81]. Саме на третьому напрямку, як найменш вивченому ми хочемо зупинитись детальніше у даній статті.

Мета: представити українську витинанку професійних митців, як самобутнє мистецьке явище.

Звідси випливають такі завдання:

- висвітлити традиційні елементи національної культури, що вплинули на специфіку української витинанки;
- прослідкувати новітні художні ідеї та концепції, які знайшли своє втілення у техніці витинанки;
- дослідити застосування принципів художньої виразності витинанки у інших видах мистецтва;
- визначити роль індивідуальності митця у генезі графічної мови та символіки української витинанки.

-з'ясувати національний характер української витинанки.

Насправді, дотепер творчість професійних художників у техніці витинанки не вивчалась цілісно та відокремлено від загального мистецтва витинанки. У вже вище згаданій праці М.Станкевича більш широко та ґрунтовно описана традиційна народна витинанка. Це є закономірним з огляду на її більше розповсюдження на момент виконання дослідження (1986 рік). Що ж до професійних художників, то автор коротко згадує про творчість таких митців як: майстра декоративного ткацтва і килимарства Михайла Біласа, зазначаючи «спільність художньо-образної структури тематичних витинанок М.Я. Біласа і декоративних тканих творів...» [14,108,109]; художницю Київського театру юного глядача Лесю Безпальчу; художників-графіків В.Кузменко, В.Миненко, І.Плесканко, які «успішно використовують витинанки для оздоблення книг та іншої поліграфічної продукції» [14,109]; а також художників монументального живопису Людмилу Мазур та Леонілу Стебловську, роботи яких «відзначаються цільністю, незначною деталізацією форми, узагальненістю силуетів, що до певної міри є характерним і для фресок» [14,110]. Таким чином вже на даному етапі можемо прослідкувати певні взаємопроникнення стилістичних особливостей інших видів мистецтв (як декоративних, так і образотворчих) у витинанку. Не останню роль у цьому процесі відіграють ті види мистецтва, які є, так би мовити, основними для художника.

Починаючи з 1990-х рр., подальший розвиток мистецтва витинанки висвітлюється переважно в статтях, що стосуються творчості окремих майстрів. Зокрема, періодично виходять такі статті у часописі «Народне мистецтво». Тут ми знаходимо короткі відомості про творчі пошуки в техніці витинанки київської художниці О.Шинкаренко. [17,21,22] Важливою є стаття відомого українського витинача С.Танадайчука «Витинанки». В ній він висвітлює діяльність «Бердичівського витинанкового осередку» та власну педагогічну діяльність у цій царині. Автор виділяє такі типи витинанки як: вириванка (підщипування паперу пальцями), витинанка-іграшка, поєднання витинанок

з розписом, а також довгі ( до 17 метрів ) стрічкові витинанки. «Беруся стверджувати, — зазначає художник, — що витинанкове мистецтво є універсальне. Із ним можливе поєднання розпису, графіки, пластики, театру...» [15,48,49]. Теми символіки та стилю у творчості А.Пушкарьова торкається у своїй статті М.Гоцуляк [6,5,57]. Хоча сам художник також є автором статей, що висвітлюють його творчий шлях та напрямки розвитку витинанки [13,30,34]. Можна з упевненістю сказати, що найбільш широко представлена в періодиці, що до мистецтва витинанки, постать М.Теліженко. У статті Г.Мищенко відмічено чистоту стилю майстра, філософське осмислення тем, культура індивідуального самовиразу і бездоганність технічного виконання. «... можна стверджувати про з'яву власне синтезованого виду графіки. Графіки глибоко закоріненої в джерела народної творчості, в традицію, а головне на правду модерної, що, віриться, знайде з часом своє визнання...» [11,28,29]. Логічним доповненням та підтвердженням даної думки є творчість київського графіка В.Корчинського. Використовуючи лише чорний папір для своїх витинанок, він вдало поєднує вишукану мову мистецтва силуету та близьку до народної стилізацію.

Більш узагальнені відомості щодо стилістики, семантики та використання даної техніки подано у спеціальних виданнях, що містять матеріали конференцій посвячених витинанці. Це, зокрема, збірка «Проблеми изучения, сохранения и использования искусства вырезки» (2006) та спецвипуск журналу «Світлиця» (2005).

Огляд літератури показав зацікавлення дослідників окремими аспектами даної теми, але слід відзначити фрагментарність та відсутність систематизації у вивченні української професійної витинанки кін. ХХ – поч. ХХІ століття. Окремо не досліджувалася творчість багатьох відомих художників, що працюють в техніці витинанки та не простежувався їх індивідуальний стилістичний напрям у контексті загальних мистецьких процесів в Україні.

У даний відрізок часу можемо прослідкувати чіткі новаційні тенденції витинанки. Творчість таких самобутніх художників у

цьому виді мистецтва як: Людмили Мазур, Миколи Теліженка, Андрія Пушкарьова, Василя Корчинського, Олени Турянської та інші, розкриває її нові грані та широкі образотворчі можливості. Тематика робіт надзвичайно різноманітна — це і своєрідне переосмислення нашої історико-культурної спадщина, і звернення до фольклору та української традиції, і філософське бачення дійсності. Залишаючись вірними техніці, митці застосовують нові композиційні прийоми та засоби художньої виразності. Витинанка тут виступає, дійсно, «універсальною» технікою, яка здатна тонко передати індивідуальну стилістику майстра, але разом з тим не відпускає його з радіусу дії власних художніх законів. Обмежуючи митця двовимірною площиною листа, вона вимагає ретельного графічного відбору, чіткості силуету, виразності образу. Немов математична формула, вона своєю символічно-знаковою системою розкриває глибокий зміст. Така умовність художньої мови збагачує творчий пошук, спонукає до сміливого поєднання образів. Але ці неочікувані інтерпретації, виконані «народною» технікою виглядають щиро та переконливо. Г. Міщенко з приводу сприйняття витинанок Миколи Теліженка пише: «Відтак відбуваються асоціативні візуальні враження, які глядач отримує від знаку, символу, плями, орнаментативності, зрештою від ритму — лінійної технології витинанки. За великим рахунком, емоційним, образним, метафізичним чинником у ній виступає криволінійний ритм, його пластична й семантична основи» [11,28].

Багато художників, що сміливо експериментують з технікою витинанки, більш відомі мистецькому загалу як талановиті скульптори, керамісти, графіки, дизайнери. У наш час, коли новітні технології впевнено утверджуються в мистецтві, вирізанні з паперу не втрачає своєї актуальності. Навпаки, розвивається як сучасне переосмислення традиційної техніки, набуває ознак станкової графіки, зберігаючи при цьому глибинну етнічну сутність. Професійним художникам витинанка, на самперед, цікава як засіб втілення їх власних ідей та концепцій. Вона є своєрідним полігоном для дослідження різних методів формотворення. Так просіявшись через світобачення

та професіоналізм сучасного митця народне мистецтво набувають риси фольклоризму й вторинності.

У даному контексті актуальною є проблема співвідношення індивідуального та національного. Важливим є той факт, що спільною для всіх сучасних художників є першооснова їх творчості — саме народна витинанка, яка, в свою чергу, нерозривно пов'язана з українським народним декоративним мистецтвом. Зародившись як частина хатнього декору, вона ввібрало в себе образно-поетичний світогляд народу, неповторний національний колорит та графічну мову орнаментики. «Якщо подивитись на витинанку в масштабі загальносвітовому, то можна відмітити, що в такому вигляді техніка вирізування з паперу існує лише на території Білорусі, Литви, України і Польщі. В інших країнах поширене силуетне вирізування» [3,42]. Національні риси української витинанки чітко простежується у кольоровій гамі, яку використовують художники. Тут ми навіть можемо відмітити регіональні відміни. Наприклад, у роботах Людмили Мазур переважає чорний та червоний, подекуди з вкрапленнями зеленого на білому тлі, що перегукується з колоритом подільської вишивки. Різноманітні відтінки вохри у творах Миколи Теліженка — це данина черкаського художника декоративним мотивам кераміки.

Слід, також, відмітити такий своєрідний форпост української витинанки, як м. Могилів-Подільський. Окрім трепетного збереження традицій стимулюється розвиток та розповсюдження даної техніки. У цьому ж місті знаходиться, поки що, єдиний в Україні Музей витинанки. За ініціативою адміністрації музею вже відбулося три всеукраїнські симпозіуми з мистецтва витинанки. Їх значення для вивчення основних напрямків розвитку цієї техніки важко переоцінити. Видані з цієї нагоди каталоги знайомлять нас з творами та особистостями митців. Кожен такий з'їзд — це «...новий сплеск талантів, нові імена на небосхилі нашої культури» [6,56]. Що особливо слід відмітити, то це з кожним разом збільшення серед учасників кількості професійних художників і, як наслідок, виникнення нових стилістичних тенденцій. Представлені на

другому з'їзді (2002) роботи Андрія Пушкарьова відрізняються власним неповторним почерком та манерою виконання. Художник власноруч тоне папір, роблячи кольорові розтяжки відповідно до свого задуму, а також активно використовує фактуру. Майже незмінним у його роботах є композиційний принцип симетрії, але вона настільки вдало формує сюжет, що почасти твір сприймається цільно, а не як дзеркальне відображення двох частин. Твори молодших учасників таких як: студентка графічного факультету Української академії образотворчого мистецтва і архітектури Ярослава Галькун, студентка Кам'янець-Подільського педагогічного університету Ольга Негода, учениця місцевої художньої школи Ганна Альошкіна, Наталія Пак та інші, — є яскравим прикладом нового бачення традиційної техніки. Молоді митці, зокрема Я. Галькун, успішно використовують графічні особливості витинанки у своїх навчальних роботах.

Ще одним застосуванням техніки витинанки є оформлення книг. Про досвід використання витинанки українськими художниками в поліграфії розповідає М.Станкевич у монографії «Українські витинанки». З кінця 1960-х років такі майстри витинанки як Є.Миронова, М.Павлова, Л.Вітковська та інші долучаються до оформлення фольклорної літератури для дітей. Автор зазначає успіх в ілюструванні витинанками народних дитячих пісень «Ходить пава» та «Співаночки» М.Павловою: «Майстриня послідовно формує чарівний світ природи, який розкривається маленьким читачам одночасно в піснях і витинанках». «Враховуючи народнопісенні інтонації тексту, розкату фантазію, уяву і образне мислення дітей, М.П.Павлова створила в книжках поетичний світ краси, правди і казки» [14.116]. В кінці 1990- на початку 2000 рр. виходять книги оформлені в техніці витинанки як фольклорного спрямування (витинанки народного майстра А.Куліша), так і авторські поезії, такі як: «Око сопілки» Н.Данилевської, та «Лісова пісня» Л.Українки (ілюстрації Я. Галькун), «Зерна висіваю на любов» (ілюстрації О. Марчук), «Та понеси з України» (витинанки Д. Власійчука), «Чарівне слово» (витинанки М. Гоцуляк та О. Марчук). Творчі

експерименти щодо застосування пластичних можливостей витинанки в книжковій графіці здійснюють студенти графічних факультетів академій мистецтв Києва та Львова.

Витинанка — одна з граней української культури. З відродженням інтересу людей до національно мистецтва нагальною є потреба в дослідженні сучасної трансформації народних традицій. Саме в графічній мові витинанки можна прослідкувати синтез декоративного та образотворчого мистецтва. Ця жива техніка розкриває індивідуальність художника, чітко фіксує найтонші порухи підсвідомості, відображає філософський світогляд митця. Можна сміливо стверджувати, що на сьогоднішній день це один з не багатьох видів народного декоративного мистецтва, який здатний розкрити складні ідеї та образи. А також має надзвичайно великий потенціал у подальших творчих пошуках та практичному використанні.

1. *Blachowski A.* Polska wycinanka ludowa.— Torun, 1986.
2. *Grabowski I.* Wycinanka ludowa. — Warszawa, 1955.
3. *Бабурина О.* Архетипы и символы в белорусской вытынанке // Проблемы изучения, сохранения и использования искусства вырезки / Материалы международного симпозиума.— Домодедово, 2006.
4. *Бондаренко Т.* Витинанки думок // Народне мистецтво.— 2006. — № 3-4.
5. *Гоцуляк М.* Відлетіла горлиця в небесні сади // Народне мистецтво.— 2004.— № 1-2.
6. *Гоцуляк М.* Дух пращурів безслідно не зникає // Народне мистецтво.— 2003. — № 3-4.
7. *Гусакова М.А.* Аплікація. — М., 1977.
8. *Івасечко С.* Узори на вікні // Чарівне веретено: Нариси / Упоряд. Данилюк.— Львів: Каменярь, 1999.
9. *Кочережко Н.* Витиначі // Сонячні барви.— К., 1978.
10. *Кульченко Г.* Мотиви орнаментів витинанок: У гостях у олівчика // Дитячий садок.— 2000. — №18.
11. *Мищенко Г.* Витинанка — від традицій до сучасного образотворення // Народне мистецтво.— 2004.— №1-2.
12. *Мищенко Г.* З глибин генетичної пам'яті // Українська культура.— 2004. — № 8.
13. *Пушкарев А.* Принципы работы школы вытынанки Андрея Пушкарева // Проблемы изучения, сохранения и использования искусства вырезки / Материалы международного симпозиума.— Домодедово, 2006.
14. *Станкевич М.* Українські витинанки.— К.: Наукова думка, 1986.
15. *Танадайчук С.* Витинанки // Народне мистецтво.— 2000. — № 3-4.
16. *Шевчук А.* Витинанкові взори України // Народне мистецтво.— 2006. — №3-4.
17. *Шинкаренко Д.* Гімн матері-землі // Народне мистецтво.— 2003.— № 3-4.

*Olena Hryshchenko*

Post-graduate student,

Kyiv State M.Boichuk Institute of Decorative Applied Art and Design

**The Ukrainian Paper-Cuts of Late XX and Early XXI cc.: Theme and Historiography of Scientific Research-Work.**

In the article are considered actual needs of research-work on Ukrainian paper-cuts of last decades as well as aim and tasks of studies in this artifacts. Light is thrown upon publications by authors as S.Ivasechko, H.Kulchenko, H.Mishchenko, S.Tinadaichuk, A.Shevchuk and others. The importance of paper-cuts in contemporary artistic process is stated.